

Michal Šanda JEDNA BÁSEŇ

Jana Nováka jsem na konci minulého století pravidelně potkával po pražských kavárnách. Moravský strc odkudsi od Kyjova s podmanivou barvou hlasu a dávno už nemoderním knírem pod nosem. Nad sklenkou vína huláhal svoje svébytné pravdy. Sem tam se odmlčel, z kapsy vytáhl tužku a na útržek papíru si cosi poznamenal. Možná: uzené maso, chleba, v trafice cigára, mýdlo.

Kdosi o jeho básních prohlásil, že jsou beze smyslu, ale ne bez významu

O mnoho let dříve ho Pavel Šrut, Eugen Brikcius nebo Petruška Šustrová znali jako rozšafného výčepního z hostince Na Třešně, co si sem tam za pípou cosi poznamenal na účetku. Možná: dvě velké griotky, malé štampre rumu, tlačěnka, a dole k tomu přičinil šest čárek.

Kolem roku 2000 jsem se s ním vypravil za společným kamarádem na chalupu do Českého ráje. Večer při grilovačce si cosi usilovně poznamenal na umaštěný papír od burty. K měmu překvapení to byly básně! Básně docela kratinké. V *Kotcích / paradajky protlak / kobyl k hríběti / burgundského*. Doslova je sypal z rukávu, jako kouzelník králíky. *Abra kadabra! Jak sedají / brody křídla lastur / košílky dam kam / tam.*

Simsalabim! *Osoba vraždy, osobnost / prolíněná. Stereofonní prostor / mučenky, sterilní na omak / vítězný oblouk jednotřídkou.*

Kdosi o nich prohlásil, že jsou beze smyslu, ale ne bez významu, protože jsou jasnoživé.

Od Novákovy úmrtí uplynulo v lednu pět let. Nakladatelství Dybbuk k tomuto půlkulatému výročí vydává do posledního písmene všechno, co kdy tenhle neprávem opomíjený básník na svoje pověstné papírky nadrásal. Tři objemné svazky o celkovém rozsahu 1856 stran mají název *Labutí sádko* a podepsané jsou **Jan. Jan Novák**. Nejedná se o chybu; aby se totiž odlišil od toho slavného chicagského a od mnohých dalších Janů Nováků, začal k staru používat zdvojené Jan oddělené tečkou.

Ona grilovačka se, jak už to bývá, protáhla do pozdních nočních hodin. Jenk byl ovšem ráno jako čiperka. Po nezbytném smrtáku turka a cigaretě mě donutil vyhrabat se ze spacáku a jít s ním ke kapli svaté Anny na Hůře, nahoře nad Vyskeří, že tam má pro mne překvapení. A skutečně, něco takového jsem nikdy předtím ani potom neviděl. Všude kolem křížové cesty byly stovky, možná tisíce bedel. Bílo, jako když nasněží.

Když poté cestou domů do Prahy spolucestující v autobuse závistivě hleděli na naše plné košíky, Jenk prohlásil, že kdo má zájem o houby, ať si přijde, a lidé opravdu chodili pro pár kousků se všelijakými sáčky, co měli zrovna u sebe, dávali se s námi do řeči a navzájem se trumfovali houbařskými historkami. Z obyčejné nudné jízdy autobusem se Novákovým přičiněním stal zážitek jedna báseň. Ještě jednu báseň?

Vratné iluze vracejí se / v propasti, lžice stud milování / jak se pláč proměňuje v / osmy a pláč / musím se napít / jsem (ti) oprýskaná.

Autor je spisovatel.

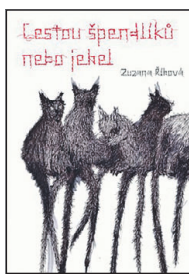
výběr salonu, knihy

Petr Šesták: Kontinuita parku knihu vybral Jakub Šofar

„Pozdní“ návraty, vracení se do menších měst nikoli po absolvování vysoké školy nebo nějakého jiného studia, ale až po prodloužení tohoto „odloučení“ o několikaletou praxi, třeba i v cizině, by stály za psychologicko-sociologickou studií. Malé město, to je většinou místo, kde je všečen pokrok řízen konzervativní tradicí. Nový příchod, byť odsud pocházející, musí většinou hrát podle místních not... Josef nastupuje učit na gymnázium, které vystudoval. Má představy a plány, ale poměrně rychle pochopí, že už je natolik infikován změnami tam „venku“, že se místních her nechce účastnit ani jako statista. Jakýmsi poutem s tím vším bývalým je městský park, ale ten, což je vlastně velice symbolické, by měl být revitalizován. Josef pak na konci románu sedí v autobuse a nechává své rodné město za zády. Šestáková třetí kniha, blížká třeba *Lásce v době globálních klimatických změn* Josefa Pánka, je bez dialogů, což možná některé čtenáře může odradit. Ale nenechte se!

Zuzana Říhová: Cestou špendlíků nebo jehel knihu vybral Zdenko Pavelka

„A jakou cestou půjdeš, cestou špendlíků, nebo cestou jehel?“ „Cestou jehel.“ A tak se vlk rozběhl cestou špendlíků a do babiččina domu se dostal dřív. Vesnický román vystudovaný bohemistky se napájí z úplně jiných zdrojů než z českého ruralismu, přestože si pohrává i s domácími tradicemi drsných baladických pohádek. Má však mnohem blíž k moderní anglosaské próze, k Angele Carterové, ze starších literárních příbuzných připomene sugestivní hrůzostrachy příběhů E. A. Poey. Pražáci Bohumil a Bohumila s mentálně postiženým synem přesídli do pohraniční díry s nadějí na restart. Kde se to octli, jim dojde, až když je pozdě. Může to být protiklad idylických vyprávěnek o samotách u lesa a ráji, kde přeloz. Ale přesah (sur)reálně temného obrazu je mnohem delší a symboličtější... (Argo)

Tlustá stěna zvyku

Japonská spisovatelka Mieko Kawakami

Klára Vlasáková

Literatura dovede snad nejpřesvědčivěji ze všech umění zachytit mnohost životních zkušeností a perspektiv. Porozumět situaci druhého přitom znamená pootevřít dveře do zatuchlého prostoru vlastních zážitků, názorů, postojů. Ty jsou z podstaty věci vždy neúplné a potřebují, když už ne přímo korektiv, tak přinejmenším doplnění. Problém nastává v okamžiku, kdy jedna perspektiva ve společnosti výrazně převládne a vytlačí další na okraj pozornosti.

„Muž je normou a lidskost se stává synonymem mužnosti. Oproti tomu porod není lidskou zkušeností. Je zkušeností ženskou. Takto nás učili dívat se na svět. Ženská zkušenost je vždy oddělená od té univerzální. Ve snaze pochopit lidskou existenci nikdo nečeť knihy o porodech,“ píše ve své knize *Kdo vaří ekonomium?* švédská autorka Katrine Marçalová. Podle ní se všichni, muži i ženy, učíme vcítovat primárně do mužských hrdinů, jejichž zkušenost je tím pádem celistvá, zatímco ta ženská je cosi dodatečného, speciálního – a v podstatě postradatelného.

Je to zjednodušující tvrzení, které však sděluje jednu důležitou věc: Tělo literatury nemůže stát jen na jedné, mužské noze. Ostatně podobný názor není v rámci feministické literární kritiky neobvyklý. Podle literární teoretičky Judith Fetterleyové jsou ženy pomužšťovány, tedy vedeny k tomu, aby se ztotožnily s patriarchálním pohledem na ženství a ženu, kdežto ke zženšťování mužských čtenářů téměř nedochází. Cena za takovou situaci je nasnadě – zatímco mužští hrdinové a jejich témata jsou pro všechny, ženské hrdinky hovoří jen o ženách a k ženám.

Proto také všechna ta podezření, jestli je literatura, která je výrazně zasazena do světa žen, skutečně hodnotná. Třeba v tetralogii Eleny Ferrante *Geniální přítelkyně* vyprávějí o dlouholetém komplikovaném přátelství dvou Italek se opakovaně objevovaly pochyby, jestli to náhodou není jenom „červená knihovna“ (což zní zrovna u knižní série o moci, třídě a násilí legračně).

Nedávno vyšly dvě prózy s výraznými hrdinkami prožívajícími existenciální a existenciální krize – *Prsa a vajíčka* (přeložila Klára

Macúchová, Odeon 2021) japonské autorky **Mieko Kawakami** a *Amáliina nehybnost* (Odeon 2021) české spisovatelky **Kateřiny Rudčenkové**. Jejich čtenářimůži mohou zženšťení bez obav podstoupit; respektive byla by škoda, kdyby se knihám vyhnutí. Pokud můžou ženy po celá staletí číst o krizích středního (ale i mladšího a staršího) věku hrdinů, proč se vyhýbat zpodobnění krize z ženské perspektivy?

Nechat děti spát

Japonský román *Prsa a vajíčka* je rozdělený do dvou částí. V první přijíždí za hrdinkou Nacuko její starší sestra Makiko, která si chce nechat v Tokiu udělat operaci prsou. Živí se jako hosteska a není se svými nadry spokojená – jejich tvar nepovažuje pro porodu a kojeneckou k barmě bradavek, které mají být podle ní přece světlé, a tak se je pokouší zesvětlit různými agresivními bělicími krémy.

Pokud můžou ženy po celá staletí číst o krizích středního (ale i mladšího a staršího) věku hrdinů, proč se vyhýbat zpodobnění krize z ženské perspektivy?

Hlasy sester doplňuje Makičina dcera Midoriko, která s matkou ani tetou nemluví, ale v knize je přítomna skrze své deníkové zápisky. V nich píše o znechucení z vlastní matky, která je pro ni zástupnou figurou pro obavy z dospívání a dospělosti.

Nacuko je v této části především pozorovatelkou: vidí, avšak nekomentuje probublávající spor mezi sestrou a neteří, poslouchá sestřiny litanie, proč její prsa nestojí za nic, a jen občas přispěje do hovoru vzpomínkou na jejich nuzné dětství.

Peníze jsou jedním z důležitých témat románu. Nacuko a Makiko vyrůstaly s matkou samoživitelkou, a ani v dospělosti nezažívají hojnost. Makiko vydělává málo a Nacuko splácí studentskou půjč-

ku. Dozvídáme se, jak vysoké náklady mají, jaký životní styl jim dovolují jejich příjmy, ale i na kolik „vyjde“ počít a porodit dítě.

Že právě ženské postavy tak detailně řeší svou finanční situaci, není náhoda. Ženy, zvláště pokud jde o matky samoživitelky, čelí častěji hrozbě chudoby a zároveň nejsou příliš pracovně flexibilní. To si Nacuko uvědomuje napříč celým svým životem. V okamžiku, kdy její matka odešla od násilnického otce, propadla se celá rodina do chudoby minimálně na další dvě generace.

Přestože se tu detailně řeší ekonomický rozměr rodičovství, to důležitější leží přece jenom jinde, a to v otázce, proč děti vůbec mít. Sama Nacuko, potýkající se s existenciální krizí, si není odpovědí jistá: má mlhavý pocit, že by se chtěla se svým potenciálním dítětem potkat, ale má pochyby, zda by jako matka obstála.

Proč zůstat raději bezdětná, shrnuje jedna z postav: porod dítěte přirovnává k tomu, když člověk navštíví dům, ve kterém spí deset dětí. Devět z nich bude po probuzení, tedy přivedení na svět, spokojených, ale to desáté zažije jen nešťastí a hrůzu. Má člověk právo riskovat něco takového? Nejen snad lepší nechat všech deset dětí spát?

Otázkou, proč mít dítě, se zabývá i hrdinka *Amáliiny nehybnosti*. Ta se proplétá navzájem si podobnými, nevyhovujícími vztahy s muži, kdy potomek působí jako způsob vykoření z opakujícího se vzorce. Amálii tak občas napadne, jaké by to bylo pečovat o dítě, ale s žádným z partnerů není víceméně možné rodinu založit.

Dalším důvodem je její vlastní rodinná trauma – jako dítě si vyčítala rozchod rodičů, a i v dospělosti je stíhána a kontrolována dominantní matkou, od které se sama jen těžko odpoutává: „Druhý den ráno se probudila s úředním vědomím – ve svých pětácti letech i nadále leží v těle své matky jako staré zarostlé embryo.“

Obvyklý rámeček podobného příběhu by byl, že hrdinka najde vhodného muže, nebo se rozhodne být matkou, která dítě vychová sama. V každém případě její tápání musí skončit mateřstvím; to je přece ta spokojená, opravdová fáze ženského života. Jenže Amálii nic takového nečeká. Svou *nehybnost* z titulu knihy sice rozhybe, ale jinak než předáním vlastních genů. Nejde přitom o absenci „šťastného konce“ (kterým mateř-

ství být rozhodně nemusí); Kateřina Rudčenková zkrátka zvolila pro svou hrdinku konec jiný, na nějž však z literatury, filmů nebo seriálů nejsme tak docela zvyklí.

Univerzální zkušenost

Alice Munroová, kanadská povídkářka a držitelka Nobelovy ceny, v několika rozhovorech zmiňuje, jak byla jako mladá čtenářka znechucená koncem *Vojny a míru* od Lva Nikolajeviče Tolstého. Nataša, do určitého bodu mnohovrstevnatá a pozoruhodná figura, je na konci zploštěna na roli manželky a matky. Založením rodiny najednou ustoupí, až vymizí její vlastní přemýšlení, vlastní názory. Podobně nespokojená byla Munroová s tím, jak dopadnou Kitty a Levin v jiném Tolstého románu, v *Anně Kareninové*. Zatímco Levin je tím, kdo řeší otázky víry a smyslu, vnitřní svět Kitty je jednoduchý, prostý.

„Takové příběhy mi připadaly jako drápy, které se mě snaží polapit,“ vysvětluje Munroová.

K dispozici je samozřejmě vždy to, co Fetterleyová označuje jako „vzdorné čtení“ – člověk si uvědomuje preferovaný typ čtení, ale odmítne ho ve prospěch vlastní, opačné interpretace. Knihy, kterým se dostává v posledních letech pozornosti, nicméně často není třeba číst opozičně nebo vzdorně, aby z nich ženské postavy vzešly jako živoucí, plastické.

Právě zachycení mnohosti a rozpornosti ženské zkušenosti (přičemž může jít i o hrdinky silně negativní, odpudivé) je navíc nutné k vymanění se ze škatulky literatury zachycující výhradně partikulární pohled na svět. Na taková díla se můžeme chodit dívat jako na exponáty v muzeu, ale nestávají se součástí oné univerzální lidské zkušenosti.

Marçalová píše o tom, že ve snaze pochopit lidskou existenci nikdo nečeť knihy o porodech. Ale zrovna *Prsa a vajíčka* i *Amáliina nehybnost* jsou silnými kládivy, která mohou tuto tlustou stěnu zvyku přinejmenším narušit. Hlavními hybatečkami obou příběhů jsou ženy prozkoumávající nestereotypní životní volby, ale to důležité je, že čtenář může díky nim prociťt opravdu univerzální lidskou zkušenost.

Autorka je spisovatelka a scenáristka.